

ких идеја и радничког покрета у Ужицу и околини, о чему он говори у шестој глави. Ту је прегледно дат историјат радничког покрета овога краја од појава првих радничких удружења па до пуног развитка партијских организација Српске социјалдемократске партије. У том склопу обрадио је неколико интересантних питања, као што су: однос Васе Пелагића и ужичких социјалиста, свестрана делатност Драгише Лапчевића до 1903, радничке читаонице, оснивање партијских и синдикалних организација Српске социјалдемократске партије, штрајкови у ткачници и низ других проблема.

Пажњу аутора привукло је и продирање социјалистичких идеја у ужичку гимназију, па је у посебној (седмој) глави обрадио покрет ђака социјалиста, наглашавајући при том значај и улогу Радована Драговића, Димитрија Туцовића и Душана Поповића.

Последња глава посвећена је развтку школства, у првом реду основних школа, па гимназије и приватне женске гимназије.

Монографија пружа и низ интересантних података о појединим личностима које су се истакле у политичкој и другим делатностима у току тих 50 година. Тако се данашњим генерацијама пружа могућност да сазнају нешто више о својим дедовима и прадедовима, и многи ће бити пријатно изненађени кад у овој књизи сретну имена својих предака.

Игњић је један од првих историчара који су се потхватили веома тешког задатка да свестрано прикажу историјске развтак свог завичаја за релативно дуг временски период. Овај задатак он је успешно обавио.

Можда би књига још више добила на вредности да се аутор у кратко задржао на учешћу Ужичана у балканским ратовима 1912. и њиховој улози у ослобођењу појединих делова Санџака. Такође је пропуштено да се нешто више каже о друштвеној делатности неколико истакнутих Ужичана, као што су били: Љуба Стојановић, Милош Перовић, Милутин Ускоковић и др. Могло се нешто више рећи и о менталитету и виталности људи овога краја, јер су широм земље познате анегдоте о „ерама“, који су привлачили пажњу многих наших истакнутих књижевника и научника — Стевана Сремца, Милутина Ускоковића, Јована Цвијића и других.

Аутор није био довољно самосталан у давању оцена о појединим догађајима и истакнутим личностима, као ни у закључцима на крају књиге, тако да рад одаје утицај једног доброг прегледа.

Ова дисертација биће веома интересантна за читаоце из Црне Горе, јер се у њој говори о низу породица које су се у току XIX века преселиле у ужички крај, тако да једна читава његова област носи назив Ужичка Црна Гора.

Венцеслав Глишић

Михаило Марић: **КРАЉ И ВЛАДА У ЕМИГРАЦИЈИ**, „Епоха“, Загреб, 1966, стр. 460.

О емигрантској влади Краљевине Југославије мало је писано код нас. Осим мањег броја новинских чланака, фељтона и сл., положај и политику емигрантске владе у ратном периоду 1941—1945. године третирају и неки историографски радови, али то чине узгред, у склопу других питања из историје другог светског рата. Због тога би појава овакве књиге требало да у неколико употпуни сазнања о овом важном питању наше новије прошлости.

Аутор је у књизи делимично обрадио делатност емигрантске владе Краљевине Југославије од априлског рата 1941. па до пада владе Б. Пурића 1944. године — четврте владе у избеглиштву.

Књига је подељена на седам поглавља.

Са првим — уводним поглављем аутор настоји да читаоца „уведе“ у садржину књиге. Наиме, он говори о догађајима из краја 1943. године и реаговању емигрантске владе на одлуке АВНОЈ-а, а за-

тим и на конференцију у Техерану. То је време када се емигрантска влада нашла по други пут у Каиру, у жељи да буде што ближе Југославији, одакле би могла брже реаговати у случају скорбијег ослобођења земље. Те амбиције аутора нијесу остварене поред осталог и зато што је уводни дио несразмјерно мали у односу на обим књиге: износи свега 30 страна (стр. 5—35).

У другом поглављу књиге — **Краљ и влада беже из земље** (36—90) приказано је политичко расуло краљевске владе почетком 1941. године. Влада није ништа урадила да земљу озбиљније војнички припреми за давање отпора непријатељским снагама које су се спремале за напад на Југославију. Она је остала мирна и на извјештаје о којима аутор говори на 40. страни књиге: „Већ од 30. марта најозбиљнија обавештења о немачким припремама стизала су у југословенски генералштаб. Војно-обавештајни извештаји из Будимпеште јављали су о новим транспортима нацистичких моторизованих трупа. Стизао је и тачан број војних композиција натоварених топовима и тенковима. Правац: југословенска граница” (40). Свакако да није била потребна велика нити политичка нити војна далеквидост да би се догађаји сагледали и оценила критичност ситуације. Да је народ био расположен за борбу говоре мартовски догађаји, који су били поуздан доказ расположења за борбу против оковајача. То је било у време када југословенска влада и Краљ Петар II одлазе из Београда преко Ужича, и Зворника према Сарајеву на Пале, па онуда преко Калиновика и Горажда за Никшић, да би се касније пребацили у Грчку. „Ваздушним мостом” Југославија — Грчка отишла је југословенска влада, а земља и народ остали су на милост и немилост окупатору.

Овом поглављу требало је да претходи историјски пресек мартовских догађаја, о којима је код нас доста писано. Без тога недовољно упућени читалац не може

стећи јасну слику априлских, нити каснијих догађаја.

Следеће поглавље носи назив **У емиграцији**. Временски оно обухвата период од априла до децембра 1941. године (стр. 91—160). Прва етапа пута емигрантске владе била је Грчка — Атина, а потом Палестина—Јерусалим. У тим местима емигрантска влада одржавала је своје седнице, желећи ваљда да одржава некакав континуитет владе. На једној од тих седница констатовала је да располаже са укупно 404 војника, и то: 7 генерала, 114 официра, 54 подофицира и 229 војника. То је код ње родило идеју о стварању војске ван Југославије, управо од оних војника који су после априлског слома избегли на Блиски исток.

Од Блиског истока југословенска емигрантска влада наставља пут, и већ 21. јуна краљ Петар II је са пратњом слетио на британско тле. Сматрало се да ће им тамо бити повољније околности за предстојећу дипломатску активност. Влада је и отпочела с том активношћу код савезничких снага, користећи мартовске догађаје у Југославији 1941, због којих је била најпопуларнија од свих емигрантских влада у Лондону. Али не за дуго. Међусобна трвења, тј. наставак политичких несугласица и размимоилажења у влади, врло брзо су је компромитовали у очима светског јавног мњења.

У Лондону југословенска емигрантска влада добија и прве вјести из земље. И премда је била врло добро обавештена о правом стању у земљи, о борби партизана и улози четника, емигрантска влада Душана Симовића у Лондону шири вести о побожној борби четника против окупатора, а Д. Михаиловића унапређује у чин генерала 7. децембра 1941. године. Истина о борби партизанских снага против окупатора тешко је продрала у међународну јавност поред осталог и зато што јој се емигрантска влада супротстављала снажном пропагандом.

Четврто поглавље — **Пад владе генерала Симовића — Каирска афера** (161—236) временски обухвата крај 1941. до краја 1942. године.

Аутор анализира узроке пада владе генерала Душана Симовића и говори о стварању владе Слободана Јовановића. У позадини ових догађаја искрцавају разноврсне дворске афере — сукоб старијих и искуснијих људи са младим краљем који настоји да и даље живи са ранијом апанажом. Сви ти догађаји богати су пропратним појавама које су често одлучујуће деловале на политичке ставове емигрантске владе. Поред осталог, ту спада и позната каирска афера.

Аутор нам у овој глави говори и о контактима емигрантске владе са владама Велике Британије и САД. На основу изложеног стиче се утисак да је у тим контактима доминирала необавештеност о правном стању ствари у Југославији. Још је владало мишљење да четници Д. Михаиловића воде покрет отпора у Југославији. Заокупљен таквим мислима, краљ Петар одлази у САД. Он тамо идејно подржава организацију око „Србобрана“, основану на чисто шовинистичкој основи, тј. на бази борбе српског против хрватског народа. Такав политички амбијент узбуркан је вешћу о Резолуцији родољуба Црне Горе, Воке и Сањака од 16. јуна 1942. године, која је доспела на странице америчке штампе и која је значила озбиљан ударац политици краља Петра и емигрантске владе. Аутор је требао мало рељефније да истакне овај моменат, који је готово одлучујуће деловао у правцу упознавања свјетске јавности са борбом партизанских снага у Југославији против фашистичких освајача и домаћих квислинга.

У петом поглављу, које се управно тако и зове, говори се о кризи емигрантске владе (237—301). Она се наговештава постепеном губљењем политичког капитала који је емигрантска влада имала од мартовских догађаја у Југославији 1941. године. Савезничка штампа већ доноси вести о борби партизана у Југославији против окупатора. Са губљењем политичког ауторитета емигрантска влада запада и у финансијске кризе. Односи емигрантске владе са Великом Британијом и СССР озбиљно су у-

прожени. Све се то одражава на четничком покрету Д. Михаиловића у Југославији, који такође почиње да слаби. Та криза емигрантске владе завршава се половином 1943, тј. 17. јуна, када је пала друга влада Слободана Јовановића, која је иначе трајала дуже од свих емигрантских влада.

Следеће поглавље: **Министарско врзино коло** (302—382), временски обухвата период од половине до краја 1943. То је време када емигрантска влада настоји да преброди кризу стварањем владе Мише Трифуновића. Ова влада поуздано је рачунала на онагу четничког покрета у Југославији, који је обилато помагала у наоружању. Само од маја до краја септембра 1943. Британија је послала четницима: „1804 пушке, 92 противтенковске пушке, 16 митралеза, 700 пушкомитралеза, 1025 стројница, 34 минобацача, 3 противтенковске пушке, 45 нагазних мина и 1.661.000 пушчане муниције“, а у новцу: „81.600 долара, 5.770 златних фунти, 2.015 наполеондора, 7.946.000 лира, 16.027.000 лева, 1.065.000 леја и 13.600.000 динара. Затим још 17.000.000 динара и 2.000.000 лира послато је тајним каналом преко Истанбула“ (317).

У другој половини 1943 (10. августа) образовао је владу Божићар Пурић. Аутор износи да амбигуозни В. Пурић припрема сеобу емигрантске владе на Блиски исток, како би се што више приближила југословенској територији, што не би било без значаја у случају савезничког искрцавања у нашу земљу. У ову „игру“ владе активно се укључио и Черчил, упркос званичним извештајима савезничких војних мисија о правом стању ствари у Југославији и одлукама другог заседања АВНОЈ-а.

И, на крају, у седмом поглављу; под насловом **Неуспело бекство од савезника четницима и Немцима** (383—421), аутор даје распет свих догађаја о којима је претходно говорио. Све наде и жеље југословенске емигрантске владе показале су се неостварљивим после одлука Другог заседања АВНОЈ-а, а затим и састанка у Техерану. Упознат са стварним стањем у зе-

мљи, краљ Петар II покушава бекство од савезника четничима. Међутим, догађаји су ишли својим током. Снаге ослободилачког покрета у земљи постале су толико јаке да су уз помоћ савезничких снага однеле победу над фашистичким окупатором. Сви покушаји емигрантске владе да се врати у земљу остали су неостварени. Емигрантска влада је и даље остала ван земље.

Уз књигу су приложена 54 факсимила — разноврсних докумената и 59 фотографија које илустративно допуњавају текстуални део књиге.

Аутор је хронолошки излагао догађаје. У том погледу није вршена селекција догађаја по важности. Честе афере, ноћни живот и сл. добили су значајан простор у овој књизи, што на одређен начин говори и о њеним претензијама. Уосталом, аутор је новинар по професији, те и није имао амбиција да овом књигом објасни нека кључна питања из живота и рада емигрантске владе, већ је то препустио историчарима. Аутор је, међутим, пропустио да у уводном делу или у предговору објасни намењу књиге.

Ваља напоменути да су коришћени претежно материјали чланова емигрантске владе и других емиграната. Подацима из тих из-

ворних материјала аутор је понекад поткрепљивао основну мисао у тексту. То је чинио у циљу стварања потпунијег и прегледнијег амбијента живота и рада емигрантске владе, а не и да би на основу тога давао одређене закључке, оцене и сл. Но, не треба губити из вида да у томе материјалу има и објективних чињеница и оцена.

Требало је, сматрамо, више пажње посветити питањима међусобних односа емигрантске владе и четничког покрета Д. Михаиловића, с једне, и четничког покрета и окупаторских снага у земљи, са друге стране. У том је погледу аутор, истина, чинио извјесне покушаје, али су они остали доста неуверљиви.

Књига је написана мешавином историјског и литерарног стила. Стога се оваква каква је не може сврстати ни у један жанр како би се објективније оценила њена вредност. Међутим, треба истаћи да она дочарава атмосферу амбијента на двору, да на један занимљив начин слика дипломатске иницијативе и, још више, „игре“ и „скандале“. Управо због тога, као и због изношења неких детаља којима нема места у научним студијама, а који не сметају оваквој књизи, она и поред недостатака заслужује пажњу.

Слободан Д. Милошевић